

Bevezetés

A *Heten Thébai ellen* egyike annak a három darabnak, amelyet valamikor a császárkorban választottak ki Aiszkülosz mintegy száz tragédiája közül, elsősorban oktatási és esztétikai szempontok szerint, a másik két nagy tragikus költő hasonló „best of” összeállításával. A *Heten* népszerűségére azonban már a Kr. e. 5. századból vannak adataink. Arisztophanész *Békák* című komédiájában Aiszkülosz éppen erre a művére hivatkozik büszkén annak bizonyítására, hogy az ő művészete több hasznot hozott a polisznak, mint Euripidészé, hiszen ezt a darabját, úgy mond, annyira áthatja Arész, hogy mindenkinek feltámad a harci kedve, aki végignézi. Hogy ezt a megállapítást mennyire kell komolyan értenünk (a harci kedvet kifejező szó jelenthet gyilkos ösztönt is), nem derül ki egyértelműen a szövegösszefüggésből, az viszont tény, hogy a tragédia modernkori értelmezői erősen vitatják a *Heten* esetleges lelkesítő hatását, harcra buzdító szándékát. A tragédia természetesen „tele van Arésszal” (*Békák* 1021), ahogy Arisztophanész is fogalmaz Gorgiasz nyomán, de a két fivér végsőkéig vitt konfliktusának példáján keresztül éppen a fegyveres megoldás ambivalens jellegére világít rá. A két fivér a hatalom ígézetében sokáig a maga vágyaihoz igazítva értelmezi félre apjuk, Oidipusz átkát. Abban bíznak, hogy az átokban említett „szkíta idegen”, azaz a vas, mely örökségüket hivatott fölosztani, összecsapásuk győztesének adja majd az atyai birtokot, és csak végső párbajuk előtt válik világossá számukra, hogy a megörökölt föld csupán a sírhalmukra terjed ki, fegyvereikkel pedig kölcsönösen osztják ki egymásnak jussukat. Egészen pontosan, az eseményeket csak a Thébait védő Eteoklész szemszögéből látjuk közvetlenül. A darab központi jelenetében, amikor Eteoklész a város hét kapuját ostromló hét vezér és pajzsjelvényeik hírnöki leírása után sorban elmagyarázza az egyes pajzsábrázolások „igazi” jelentését, majd megfelelő ellenfelet küld az egyes támadók ellen, öccsével szembe saját magát jelöli ki. Ez az a pillanat, amikor kiderül, hogy Eteoklész legfőbb motivációja nem a szülőföld és a hazai istenek védelme, ahogy ezt korábban igyekezett a város „jó kormányosaként” sugallni, hanem a fivérével szemben érzett féltékenység és az ő legyőzésének vágya. Az atyai átok valódi jelentésének megértése csupán megerősíti benne az akaratot, hogy megküzdjön öccsével, a biztos halál tudatában is. Közvetve, a pajzsleírás révén ismerhetjük meg Polüneikész mozdítóerőit, de róla is hasonló kép bontakozik ki. A száműzetésbe kényszerített öcs Dikét, az Igazság istennőjét helyezi fegyverére, bosszúja jogosságának érzékeltetésére. Az ostrom ugyanakkor, ahogy ez a korábbi leírásokból kiderül, a város felégetésének lehetőségét is magában foglalja, az ott lakó emberek és istenek házáit egyaránt veszélyezteti – Polüneikész ezen az áron is vállalja és akarja a harcot. Egyértelmű: ugyanazt a leküzdhetetlen indulatot érzi ő is bátyja iránt, mint amit Eteoklész érez öiránta.

Ha a történetet a görög mitológia távlatából nézzük, a két egymás életére törő fivér története Thébai őslakosainak, a sárkányfogveteményeknek mítoszáét írja újra, más motívumokkal bonyolítva, de a lényegét illetően változatlan formában. Hajdan, amikor Kadmosz – a város alapítására vonatkozó jóslatnak megfelelően – legyőzte Arész sárkányát és a megölt szörny fogait elvetette a földre, a földből fegyveresen kikelő harcosok egymás életére törtek. Kadmosz megmentette néhányukat, tőlük származnak Thébai őslakosai. A testvérgyilkos Eteoklész és Polüneikész párharcában az egymás ellen törő ősök alaptörténete ismétlődik meg.

Ha még messzebről nézünk, az önpusztító harc mítoszáának van egy még ősbibb rétege is. Az összefüggésre Walter Burkert hívta föl a figyelmet 1981-ben megjelent tanulmányában.¹ Ő fedezte föl, hogy a hét támadó és hét védő párharcának motívuma – egy néhány évtizeddel korábban publikált – akkád mítoszból is megjelenik. A hasonlóságot azért is találta feltűnőnek, mert Thébai régészeti leletei alapján a városnak nem volt hét kapuja, legfeljebb csak négy. A hetes szám tehát aligha tükrözi a történeti valóságot, máshonnan kell eredeztetni. A Kr. e. 9-8. századra datált akkád mítosz szerint a Föld és az Ég hét fia támad a világra a háború istenének segítségével, vezérik az „Elkerülhetetlen”.

¹ Seven against Thebes: An Oral Tradition between Babylonian Magic and Greek Literature. In: *I poemi epici rapsodici non omerici e la tradizione orale*. Ed. C. Brillante et al. Padua 1981, 29-48.

Heten állnak ki velük szemben, a háborúnak végül egy ikerpár összecsapása vet véget, akik egymás kezétől esnek el. A mítosznak hettita képzőművészeti ábrázolásai is ismertek. Burkert feltevése szerint a görögök az ún. orientalizáló korszakban, vagyis a Kr. e. 11-7. század folyamán ismerhették meg ezt a történetet. A mítosz természetesen át is alakult az átvétel során, és az a változat, ahogyan Aiszkhülosz feldolgozásából ismerjük, leginkább abban tér el a korábbiaktól, hogy egy polisz világába és egy több generációs család történetébe ágyazódik be. Az alaptörténet „tanulása” azonban nem változik. Illúzió abban hinni, hogy egy ősbűnnel terhelt családban a szemben álló felek bármelyike is győzhet a korábbi nemzedékektől örökölt konfliktusban; az újabb generáció tagjai újabb ellentétek kirobbantásával csak tovább súlyosbítják a helyzetet – a közösség pedig csak az önpusztító indulatok kiteljesedésével, a nemzetség teljes kihalásával szabadulhat meg a problémától.

A *Heten* ugyanakkor nem csak ezt a nagyon ősi, talán több ezer évre is visszanyúló történetmintát közvetíti számunkra: a hatalomvágyból és testvérféltékenységből vívott, önpusztító harc sémáját, hanem a háború és általában az agresszió ma is nagyon ismerős vonásait is bemutatja. Közülük talán hármat érdemes kiemelni. Az egyik a nyelv uralásának és az értelmezés hatalmának fontossága a tényleges, fegyveres harc mellett, melyre az előbb említett pajzsléírások jelenete mutat rá. Egy másik fontos dilemma, amelyet a darab középpontba állít, annak a kérdése, hogyan kell az istenektől segítséget kérni, hogyan kell a fenti hatalmakkal helyesen kommunikálni: imával (a beljük helyezett bizalom és hit elsődlegességét vallva), vagy saját cselekvéseinken keresztül számítva támogatásukra, segítségüket pedig utólagos hálaajándékokkal megköszönve (a saját magunkban megnyilvánuló isteni erőben bízva). Ehhez kötődik a harmadik dilemma: a konfliktusok kezelésének a női vagy férfi módszere a helyes-e, vagyis a kompromisszumkeresés, vagy ha valaki a maga igazának maradéktalan érvényesítésére, ellenfelének teljes legyőzésére, sőt megsemmisítésére törekszik.

Végül néhány szót az új fordításról. Aiszkhülosz közismerten az egyik legnehezebb görög szerző. Rengeteg másutt elő nem forduló szót használ, ismert szavakat viszont sajátos jelentésben vagy szokatlan vonzatokkal, mondatait pedig gyakran kapcsolja talányosan egymáshoz. A *Heten* fordítása emiatt még élesebben veti föl a különféle szempontok együttes érvényesítésének nehézségeit. Eseményi esetben a magyar szövegnek egyszerre kellene a párbeszédes részekben a mai köznyelvhez közelítenie, a beszélői szándékot pontosan érzékeltetnie, a tragikus nyelv emelkedettségét megtartania, s különösen a kardalok részekben a metrumot és a költői képeket megőriznie. A korábbi fordításoktól (Csengery János és Jánosy István munkáitól) és általában a múlt század második felében bevett gyakorlattól talán abban tér el leginkább Tordai Éva fordítása, hogy a lexikai és mondattani pontosság mellett a beszélői szándékok és reakciók világos érzékeltetésére is nagy hangsúlyt fektet. Elődeihez képest komolyabban veszi a szórend jelentését, mondataiban szintaktikai szempontból is meg lehet bízni. Szövegében világosan követhetők a dialógusok fordulatai, a párbeszéd menete és tétje.

Az új fordítás más szempontból is közelebb hozza az eredeti szöveget a mai olvasóhoz. Óvatosabb a köznyelvtől eltérő különleges szavak és fordulatok alkalmazásában, és igyekszik mértéket tartani a görög és magyar nyelv eltérő fráziskészletének használatában is. Ez utóbbi állítás talán némi magyarázatra szorul. Az ógörög, mint minden ókori nyelv, jelentősen különböző metaforákat, átvitt értelmű kifejezéseket, fordulatokat használ, mint a modern nyelvek (melyek e tekintetben nagyon közel állnak egymáshoz). Néhány egyszerű példával élve: a görögben nem létezik az „igen” szó (ehelyett az adott helyzetnek megfelelően lehet különféle erősségű módosító- vagy határozószókkal vagy más nyelvi eszközökkel kifejezni az igenlést), köszönetet az illető megdicsérelésével mondanak, a szerelmes pedig nem az „XY szereti Z-t” mondattal közli érzelmeit, hanem azzal, hogy „Z szép”. A fordítónak ilyen esetekben mindig döntenie kell, megpróbálja-e honosítani az eredeti frázist, szóképet stb., vagy inkább olyan magyar megfelelőt keres, mely az adott szituációhoz illik ugyan, de a görög kifejezés logikájától elszakad. Az új fordítás mindkét módszerrel él, de akár az előbbi, akár az utóbbi elvet választja, józan mértéket tart, sem a szolgai hűség, sem az anakronizmus hibájába nem esik. Talán egyetlen szókép esetében igyekszik mindvégig következetesen megőrizni az eredetit: a mű egyik vezérmetaforájáról van szó, a polisz hajóját navigáló kormányos alakjáról. Eteoklész szinte rögeszmésen fordul újból és újból ehhez a képzethez, hogy a maga felelős és népével „egy hajóban utazó” vezető szerepét folyamatosan tudatosítsa a polgároknak. A magyarban szintén használjuk ugyan politikai értelemben a hajózás metaforáját, de olyan részletekbe menően semmiképpen sem, mint ahogy a tengeri hajózást közlő ismerő görögök nyelvén író Aiszkhülosz ebben a drámában; ezeknek a részleteknek az átültetéséhez sok nyelvi invencióra volt szükség.

Befejezésül a fordításnak még egy vonására kell felhívni a figyelmet. A kardalok esetében a fordító lemondott a metrikai hűség elvéről. Ezt a döntést többféleképpen is lehet indokolni. A legfontosabb talán, hogy a bonyolult metrikai képletek, bár elvben megvalósíthatók a magyar nyelven is, csak nagyon speciális metrikai szakismeretek birtokában érzékelhetők az olvasó számára. (Nem véletlen, hogy még Babits Mihály vagy Mészöly Dezső is csak nagyjából követte a kardalok eredeti metrumait a fordításaikban.) A metrikai hűségért, ráadásul, a fordítók

rendszerint más árat is szoktak fizetni. Míg a jambikus vagy hexameteres sorok írása készségszinten elsajátítható, gyakran előfordul, hogy ritka metrumokat csak az értelem rovására sikerül pontosan betartani. A metrum okozta homályos megfogalmazások pedig különösen zavaróak, amikor az eredeti szöveg – költőiségéből fakadóan – eleve nehezen és többféleképpen érthető. Tordai Éva fordítása egy olyan megoldást nyújt, amely főként az angol, a francia és az olasz nyelvterületen régóta bevett módszer: prózafordítással adja vissza a kardalokat. Hátrányai nyilvánvalóan ennek a megoldásnak is vannak (épp a legsűrűbb, költői szövegek válnak így „prózaivá”), viszont megvan az az előnye, hogy a mondatoknak legalább az első jelentése jól megragadhatóan kifejezésre jut. Ezek a részek tehát vállaltan nyers fordítások, de ne feledjük, hogy maguk a ránk maradt eredeti szövegek sem többek szöveggönyvénél, hiszen sem a zenéjüket, sem a koreográfiájukat nem ismerjük – a mai olvasónak vagy rendezőnek így is, úgy is a maga fantáziájára kell támaszkodnia az ókori tragédiák életre keltésekor.

ETEOKLÉSZ: Thébai lakói! Beszéljen világosan
az, aki városa fedélzetén kormányrudat
tart, úgy vigyáz rá, és szemét ne hunyja le!
Ha boldogulnánk, az csak isten érdeme,
5 de ha kudarcot vallunk – bár ne lenne így! –,
azt Eteoklésznek egymagának rója fel
a városszerte terjedő siránkozó
panasz a vég előtt – óvja meg az oltalmazó
Zeusz nevéhez híven ettől városunk!
10 A ti dolgotok – a fel nem serdült ifjaké
csakúgy, mint azoké, akiknek a karja még
a férfikornak alkonyán is acélerős –,
hogy ahogy tudtok, mindannyian segítsetek
a városon s a benne élő istenek
15 oltárain, ne emeljenek rájuk kezét,
fiainkon s éltető anyánkon, Gaián, aki
rátok, mikor még csak négykézláb másztatok,
nevelésetek terhét magára véve mind,
gondot viselt, és íme most, mikorra kell,
20 hűséges pajzsvívő harcossá felnevelt.
A szerencse ezidáig a mi oldalunkon állt:
az isteneknek hála, eddig az ostromolt
fél volt szerencsésebb a harcban, most viszont
a madarait tápláló jóspap szerint, aki
25 nem gyújt tüzet, csak füllel és ésszel szokott
madárjelet figyelni csalhatatlanul,
a szárnyjelzések ismerője mondta el:
az akhájok ma összegyűlnek éjszaka,
döntő rohamra készülnek föl ellenünk.
30 Bástyákra gyorsan! Kőkapukhoz, indulás!
Fegyvert ragadva, mindahányan fussatok!
Embert a mellvédekre fel! Várfaltetőn
szilárdan állj és bátran védj a várkaput!
Tartsatok ki! Ne ijedjete meg a támadók
35 áradatától – megsegít az isten is.
Kiküldtem én is felderítőt, kémeket,
és jól tudom, nem késlekednek útjukon,
ha visszaérnek, minden cselre fény derül.
KÉM: Eteoklész, Thébait lakók dicső ura,
40 a falakon túlról biztos hírrel érkezem,
saját szememmel kémleltem ki tetteket.
Azt láttam: ők heten, az elszánt parancsnokok
sötét szegélyű pajzsra ölve egy bikát

- s kicsorduló vérebe tartva kézfejük
45 esküsznek Árész, Ennüó, véres Phobosz
nevére: vagy eltiporják Kadmosz városát,
lakóit is durván ki fogják fosztani,
vagy porba hullva, vérük e földet öntözi.
Szüleiknek emlékül koszorút fonnak saját
50 kezükkel Adrasztosz szekerére, míg pereg
könnyük, de zokszó egy se hagyja el ajkukat.
Erős szívük most férfias tüsszel lobog,
mint ahogy az ugrásra kész oroszlánoké.
Hogy mindez így van, nemsokára láthatod,
55 épp sorsvetéskor hagytam őket ott, kavics
döntött, melyik kaput ki ostromolja meg.
Válaszd ki hát a város legbátrabbjait:
a kapuk mögött sorakozzanak, siessenek,
közelben Argosz állig fegyveres hada,
60 hatalmas port kavar, s a rétre prüszkölő
lovak pofája csillogó habot fröcsög.
Te meg mint hajónk gondos kormányosa,
tömködd be réseit, most, míg rá nem zuhog
Árész vihara: e zúgó földi áradat!
65 Gyorsan kell lépnünk, késlekedni nem lehet:
bennem bízatsz, éber szememmel nappal is
vigyázom őket, és ha pontosan tudod,
hogy kint mi készül ellened, nem lesz bajod.
ETEOKLÉSZ: Ó Zeusz és Gé, s ti városvédő istenek,
70 szülőapámnak Átka, erős Erínüsze!
Más kezére adva, gyökerestül irtva ki
ne pusztítsátok el e várost, amely görög
nyelvet beszél s családi tűzhelyek hona,
s hogy ez a szabad föld, Kadmosz büszke városa
75 rabigát viselni ne kényszerüljön semmikor,
erőtök óvja! Remélem, óhajunk közös:
ép városokban becsben állnak az istenek.
- 78 KAR: Félelmemben üvöltök: szörnyű nagy a baj, az ellenség már elindult, táborhelyük üres, özönlének
előre tömegesen, lovon, látom a kavargó port, biztosan tudom, e néma hírnök igazat jelent. Dübörög a
mező, idáig hallatszik a zaj, megállíthatatlanul zubog le, mint a hegyi patak. Jaj, istenek, hárítsátok el a
fenyegető vést! Kiáltások hallatszanak a falak mögül, rendezett rohammal a városhoz közelít a fehér
pajzsos hadsereg. De velem, istenek, istennők, melyikötök törődik? Melyikötök? Ősi isteneink szobrai
elé boruljak? Szép trónusú boldog istenek, csak titeket fonhat át karom! Mire várunk, mi szegény
nyomorultak? Talán nem halljátok a pajzsok kongását? Koszorúkkal, leplekkel könyörögni mikor
fogunk, ha nem most? Látom a csattanást – ekkora robajt nem egyetlen dárda üt. Mit teszel, hazánk ősi
istene, Árész, elhagyod földedet? Aranysisakos istenünk, tekints, tekints le ránk: eddig szeretted
hazánkat.
- 108 Védőistenek, gyertek ide mindannyian, nézzétek, együtt könyörögnek a lányok, mentsétek meg
őket a rabságtól – Árész vihara odakint felcsapja a hajladozó sisakforgók habjait. Atyánk, Zeusz, aki a
mindenség ura vagy, minden erőddel segíts legyőzni őket! Az argoszi had bekeríti Kadmosz városát.
Félek Árész fegyvereitől. A lovak pofáján gyilkosan csikordulnak megfeszített zabláik. A seregből
kimagasló hét vezér, ahogy a kő döntött, fegyverrel a hét kapuhoz áll.
- 129 Zeusz nemzette harcias erő, légy hát városvédő, Pallasz! Te, hatalmas, tengert uraló lovas Poszeidón a
halszigonnyal, oldj fel minket, oldj fel a félelem alól! S te, Árész, oltalmazd a várost, mely Kadmosz
nevét viseli, vigyázz rá! És Küpris is, őszanyánk, segíts most nekünk, hiszen véreid, gyermekeid
vagyunk, hozzád száll ajkainkról könyörgő imánk! És te, Lúkeiosz isten, legyél a farkasuk! És te, szűz
Látogeneia, most vedd elő az íjad!

- 150 Jaj, jaj nekünk! Szekerek zaját hallom a fal mögül, úrnők, Héra! A száguldástól csikorog tengelyük, kedves Artemisz! Süvítő dárdáktól forró a lég. Mi lesz a városunkkal? Mi vár ránk? Miféle sorsot sző az isten?
- 158 Jaj, jaj nekünk! A mellvédeket közapor veri, kedves Apollón! A városkapuknál bronzpajzs csattan, Zeusz gyermeke, te harcot szüntető szent erő, s te is, boldog úrnők, Onka, óvd meg odakint hétkapus otthonunkat!
- 166 Ó, jaj, hatalmas istenek, e föld erős, bástyaoltalmazó istenei, jaj, ti se hagyjátok, hogy az idegenajkú sereg bevegye dárdájával a várost! Hallgassatok meg, kinyújtott karral könyörgünk hozzátok, hallgassatok meg!
- 174 Daimónok, ti is, akik a várost védelmezőn őrzitek, álljatok ki érte, gondoljatok a nektek adott temérdek ajándékra, és segítsetek! Jusson most eszetekbe a kegyes áldozat!
ETEOKLÉSZ: Hozzád szólok, te kibírhatatlan nőszemély, valóban ez kell? Városunkon ez segít?
Az ostromolt seregbe ez majd lelket önt?
- 185 Hogy a városvédő istenek szobrai elé hullva sikoltozol? Ép ész meg nem értheti.
A balszerencsémét vagy boldogságomat bárcsak ne kéne nőkkkel is megosztanom!
Minden nőnek fejébe száll a győzelem,
- 190 s ha félnek, tetézik hazájuk, házuk baját.
Most is, hogy így futkostok össze-vissza itt, a többi polgárt feleslegesen ijesztitek, de a lárma a támadóknak épp kapóra jön,
– mi dúljuk fel belülről városunkat így.
- 195 Hát erre számíthatsz, ha nőkkel együtt élsz.
S ha lenne, ki nem engedelmeskedik nekem
– ha nő, ha férfi, ha félig ez, félig meg az –,
ezzel saját magára hozhat pusztulást,
a halálra kövezést el nem kerülheti.
- 200 A férfiak ügye a kinti élet, a nőkre az nem tartozik! Maradj, különben bajt csinálsz!
Megértettél? Felelj! Megsüketültél talán?
- 203 KAR: Megijedtem, Oidipusz fia, a kocsik dübörgő zajától, ahogy recsegtek-ropogtak, száguldó kerekeik fel-felsikoltottak, rándult a gyeplő a sok lópfán, és sistergett a tűzben edzett zabla.
ETEOKLÉSZ: Na és? Szerinted a hajótatról a tengerész is előre fut, mikor hajóját hullámok lepik,
kiutat a szorult helyzetből így keres talán?
- 210 KAR: Isteneink ősi szobrához jöttem, hozzájuk rohantam, bennük bízva, mikor a kapuknál tombolt a gyilkos hóvihár, az égiekhez üzött a rettegés, hogy hozzájuk könyörögjek, oltalmazza a várost.
ETEOKLÉSZ: Könyörögsz, hogy a dárdát kivédje a bástyafal?
Ez az istenektől függ? Azt szokták mondani,
a bukott várost elhagyják mind az égiek.
- 219 KAR: Míg élek, ne hagyja el az istenek serege e helyet, ne kelljen látnom, hogy az ellenség beveszi, pusztító tűzük hadseregünket emészti!
ETEOKLÉSZ: Az isteneket szólomatva csak rosszul ne dönts!
Sikert szül és a Menekülésnek a hitvese
- 225 az Engedelmesség a közmondás szerint.
KAR: Lehet. De az isten ereje még hatalmasabb: sokszor a bajai közt vergődőnek is, ha szeme fölött nehéz kinfelleg lebeg, az istenek adnak erőt megint.
- 230 ETEOKLÉSZ: A férfiakra tartozik, hogy jóslatot kérjenek és áldozzanak a harc során.
A te dolgod az, hogy otthon szép csendben megülj.
- 233 KAR: Istennek hála, győzhetetlen városunk, bástyánk szilárdan állja a támadók hadát. Gyűlöletes, mondd, ez hogy lehet?
ETEOKLÉSZ: Istent imádhatsz, attól én nem tiltalak,

- de pánikot ne kelts a polgárok között.
maradj nyugodtan, és ne rémüldözz nekem.
- 239 KAR: Dobogás, csatazaj hallatán tört rám ez az iszonyú rémület, csak ezért jöttem ide a fellegvárba fel.
ETEOKLÉSZ: Sebesültek és holtak hírére majd nehogy
itt örült jajveszékelésbe kezdjete!
– Árésznek ez kell, ez hizlalja fel: az emberhalál.
- 245 KAR: De hát lovak nyerítését kell hallanom.
ETEOKLÉSZ: Na és, ha hallod? Halkan is hallgathatod.
KAR: Ostromolják, a föld alól zúg városunk.
ETEOKLÉSZ: Nem elég neked, ha ezzel én foglalkozom?
KAR: Félek. Kapunkat egyre jobban döngetik.
- 250 ETEOKLÉSZ: Hallgass! A városban erről egy szót se szólj!
KAR: Te szent csapat! Jaj, el ne áruld várfalunk!
ETEOKLÉSZ: Ebből elég! Nem hallgatnál már végre el?
KAR: Védőistenek, szolgáságba ne vessetek!
ETEOKLÉSZ: Szolgává te teszel mindannyiunkat így.
- 255 KAR: Mindenható Zeusz, fordítsd nyilukat ellenük!
ETEOKLÉSZ: Jaj, Zeusz, hogy asszonyok minek vannak velünk!
KAR: Szegények – és szegény a vesztes férfi is.
ETEOKLÉSZ: Sápítózol, az istenszobrokhoz nyúlsz megint?
KAR: A rémület mozgatja nyelvem, már nem én.
- 260 ETEOKLÉSZ: Egy apróságot, ha megkérlek rá, megteszel?
KAR: Ki vele gyorsan, mit akarsz, hadd tudjam meg hamar.
ETEOKLÉSZ: Hallgass, te szerencsétlen, ne ijeszd meg társaid.
KAR: Hallgatok. Velük együtt tűröm sorsomat.
ETEOKLÉSZ: Mennyivel jobb az ilyen beszédet hallani!
- 265 Még jobb lenne, ha itthagynád a szobrokat,
s mindegyik istent hívnád köztünk küzdeni.
Aztán pedig, imámat ha végighallgatod,
szent sikolyoddal győzelemre bátoríts
– görög szokás, hogy az áldozat fölött kiálts,
270 hogy lelket önts belénk s elűzd a retteget.
Utána a város isteneihez fordulok
rétek, mezők és főterünk őrzőihez,
Dirké patakját és Iszménoszt szólítom:
ha szerencsésen megmenekül a városunk,
275 kiontott juhvér festi majd oltárukat,
bikát ölünk le mindnyájuknak, esküszöm,
szent házaikba tesszük az ellenség mezét,
mit a dárda szúrt át, ez lesz a győzelmünk jele,
278a zsákmányolt ruhákkal koszorúzzuk templomuk.
Foglald imádba ezt, nem nyögni kellene,
280 vadul zihálva-fújva s értelmetlenül:
a végzet ellen ezzel semmit sem tehetsz.
Én pedig most hetedmagammal elmegyek,
s hetükkel szemben hét védőt kirendelek,
hogy hét kapunknál emberükre leljenek,
285 mielőtt megérkeznek a siető futárok, és
peregni kezd ajkukról izgatott szavuk.
- 287 KAR: Értem. De lelkem fél és nem nyugodt, s a szívembe fészkelő aggodalom egyre csak szítja a
félelmet bennem a várfal körül álló sereg miatt – rettegek, ahogy a vadgalamb reszket, hogy alvó
fiókái között mérgekígyók lapulnak. Mert teljes csapattal, sűrű sorokban menetelnek bástyáink ellen –
jaj, mi lesz velem? –, amott meg éles parittyakövekkel hajigálnak szünet nélkül bennünket. Isteneink,
Zeusz fiai, Kadmosz városát, hadseregét védjétek!

- 304 Melyik gazdagabb vidékre költöztök el innen, az ellenségnek engedve át e dús földet s Dirké forrását, melynél éltetőbb vizet nem fakasztott sem a földrengető Poszeidón, sem Téthüsz egyik gyermeke sem? Óvó isteneink, most kell, hogy a kintiekre halálba kergető rémületet és fegyverelhullajtó pusztulást mérjétek, polgárainknak dicsőséget adjatok, mentsétek meg a várost, s zokogó imánkra hallgatva maradjatok szép trónusotokon!
- 321 Mert szomorú, ha Hádészra vetik e régi várost, isteneivel együtt dárdamartalék lesz, és megalázó módon száraz hamuvá égeti majd az akháj férfi, leigázzák a nőket, időset és fiatal, s akár a lovat, úgy vezetik, hajánál és szakadt ruhájánál fogva, a kiürülő város foglyul esett nők halálsikolyától hangos: hát ettől az iszonyú sorstól félek előre.
- 333 Gyötrelmes, ha a serdületlen lányt korán elszakítják otthonától, és keserves utakra lép, azt mondom, ennél jobb a halál is. Mert ha igába hajtanak egy várost, csak szenvedés vár rá: ki elhurcolja a másikat, ki megöli, ki gyújtogat, és az egész várost füst borítja, vad őrjöngéssel tombol a népeket leigázó Árész, mindent, ami szent, lábbal tiporva. Városszerte moraj, a bástyák körül ostrom, ember embert öl, dárda végez velük. Fűlsiketítő a frissen szopott csecsemők véres visítása. A zűrzavar a rablás melegágya: fosztogató fosztogatóval tart, s akinek még nem jutott, a másik üreskezűt hívja magával, mohóságuk sem kevesebbel, sem ugyanannyival nem éri be – sejtethő, ebből mi lesz?
- 357 Ezernyi földre hulló gyümölcs keserű látványa bántja a megtört gazdasszonyok szemét, a föld temérdek ajándéka hányódik szanaszéjjel a szörnyű kavarodásban. Zsenge szolgálány új kínokat él át: szerencsés ura kényszerű nászát túri, az ellenség győzelme után biztos lehet a fájdalmas sikolyokkal elért éjjeli beteljesülésben.
- Kedveseim, úgy látom, megérkezett a kém,
 370 új híreket hozott a csapatokról nekünk,
 felénk tart már, sietősre fogva lépteit.
 És érkezik királyunk, Oidipusz fia,
 épp jókor, így hallhatja majd a hírnököt:
 annyira siet, hogy lábai meg-megbotlanak.
- 375 KÉM: Kilestem az ellenség tervét, hadd mondjam el,
 hogy a sorsvetésnél melyik kapu kinek jutott.
 Tüdeusz a Proitosz-kapu előtt ordítózik:
 a jós nem hagyja átkelni az iszménoszi
 gázlón, mivel nem kedvező az áldozat.
- 380 Tüdeusz magánkívül van már, csatára kész,
 akár a kígyó délben, hangosan sziszeg.
 Oikleidészt, a bölcsét szapulja, szidja, hogy
 a balvégzet előtt gyáván meghunyászkodik.
 Így mennydörögve rázza árnyékot vető
 385 sisakforgóit, tollait, s a pajzs alatt
 félelmetesen megkondul az összes rézkolomp.
 Hatalmas pajzsán nagyratörő jelvényt visel:
 csillagoktól lángoló ég borítja be,
 a pajzs középső részén telihold tündököl,
 390 a csillagok nagy öregje csillog, az éj szeme.
 Ezzel buzdítja őt kevély fegyverzete,
 a parton harci lázban égve felnyerít,
 mint egy dühös ló, mely zablára prüszköl és
 kürtszóra várva helyből felágaskodik.
- 395 Vele szembe kit teszel? Proitosz bejáratát
 megvédeni, ha a zár enged, ki lesz elég?
 ETEOKLÉSZ: Olyan dísz nincs, amitől elveszteném fejem,
 jelvénnel sebet ejteni senkin nem lehet,
 taréj, kolomp se mar, ha dárda nem segít.
- 400 Ami azt az éjszakát illeti, amiről beszélsz,
 hogy az ő pajzsán szikráznak az égi csillagok,
 csalárd jósjel lehet belőle könnyedén:
 hiszen ha meghal, és szemére az éj leszáll,

amit visel, ez a fennhéjázó harci jel
 405 helyesen s joggal fordul majd öellene,
 s gögjével maga idéz fejére pusztulást.
 Tüdeusz ellen én Asztakosz kedves fiát
 állítom a kapu mögé, hogy védelmezze meg:
 nemes származású, és a Szerénység trónusát
 410 tiszteli, de a dölyfös beszédet gyűlöli,
 szégyellnivalót nem tesz, nincs benne gyávaság,
 sárkányfogaktól származnak az elődei,
 akiket Árész megkímélt, tősgyökeres őslakos
 Melanipposz. A többiről Árész kockája dönt.
 415 A vérrokonság jogán indul küzdeni,
 szülőanyját védi az ellenség dárdáitól.
 417 KAR: Adná az ég, hogy szerencsés legyen a helyettünk küzdő, hiszen a városért harcol: jó oldalon áll.
 Halálra szánt szeretteimet féltsem, ne kelljen látnom véres pusztulásukat!
 KÉM: Hogy ő legyen a szerencsésebb, adná az ég!
 Az Élektra-kapu pedig Kapaneusznak jutott:
 hatalmas termetű ember, az előbbinél
 425 magasabb, a gögje szinte már nem emberi,
 ránk nagy veszélyt jelent – bárcsak ne lenne így! –,
 azt mondja, dúlni fog, ha isten engedi,
 és akkor is, ha nem, Zeusz haragja sem
 tarthatja vissza már, hiába sújtaná,
 430 a villámcsapásokat s a mennykövet
 a déli napsütéshez hasonlítja csak.
 Jelvénye meztelen tűzhordozó alak,
 a kezében tartott fáklya fényesen ragyog,
 nyelén arany betűk: „A várost felégetem”.
 435 E férfival, mondd meg, ki fog kiállni majd?
 Ki várja e gögös embert rendületlenül?
 ETEOKLÉSZ: Hasznunkra válik ez, s újabb hasznot fial.
 Hitvány gondolatot eltitkolni nem lehet:
 a nyelv igaz tanúként szól: leleplezi.
 440 A fenyegetést Kapaneusz kész valóra váltani,
 beszéde istensértő és gátlástalan,
 korán örül, hiába küld az ég felé
 Zeuszra, földi létére, zúgó szóvihart.
 Hiszem, hogy joggal sújt le rá a lángoló
 445 villám, amely semmihez se hasonlítható
 [a déli napsugár ahhoz nem fogható].
 Ezért öellene, ha ennyire pöffeszkedik,
 én Polüphontész izzó erejét sorakoztatom:
 helyét megállja majd, az óvó Artemisz
 450 s más istenek jóindulata mellette áll.
 Mondd csak tovább, melyik bejárathoz ki áll.
 452 KAR: Vesszen, aki rosszat akar nekünk, és villámcsapás sújtson le rá, mielőtt még házamba tör és
 lánykorom lakhelyéről kegyetlen dárdájával kiűz.
 KÉM: A következő bejáratot ki kapta, most
 mondom: a harmadik követ Eteoklosz elé
 gurította ki a felborított bronzsisak,
 460 hogy a Néiszté-kapukhoz vezesse társait.
 Gyeplőjükkal rántja vissza felhorkanó
 kancáit: megrohannák már a bejáratot,
 orrszíjaik közt barbár hang szűrődik át,
 s az orrlyukon kifújta lehellet felsívít.

465 Nem megvetendő pajzsa díszítése sem:
 egy fegyveres férfialak létrafokra hág,
 a vár falának dönti, hogy felgyújtsa majd.
 E pajzson is betűsorok rikítanak,
 hogy a bástyafalról még Árész se dobja le.

470 E férfi ellen küldj méltó ellenfelet,
 hogy a rabigától városunkat mentse meg!
 ETEOKLÉSZ: Elküldhetném most, de szerencsére ellene
 elküldtem már Megareuszt, akinek a két keze
 a büszkesége, a sárkányfogvetemény Kreón

475 fia, kit semmiféle szilaj lóhorkanás
 hangja nem ijeszt meg, a kaputól vissza nem vonul:
 a városnak hálóját vagy életével rója le,
 vagy mindkét férfit legyőzi s a pajzson levő
 várost, s a zsákmány apja háza dísze lesz.

480 Mondj más nagyot, ne sajnáld tőlem a híreket!
 481 KAR: Imádkozom, hogy tiéd legyen a siker, hazám védelmezője, s ők bukjanak el, és mivel esztelenül
 kevély szavakat szólnak a városra, tekintsen rájuk Zeusz dühös indulattal!
 KÉM: Nagyot kiáltva ront egy újabb támadó
 negyedik kapunkra Onka Pallaszhoz közel:
 Hippomedón hatalmas teste látszik ott.
 Holdudvarát (a pajzskorongra gondolok)

490 ahogy forgatja, nem tagadom, megrémülök.
 Nem volt akárki a jelvény készítője sem,
 akinek munkája pajzsa ékessége lett:
 ezen Tüphósz lehel ki száján lángoló,
 fekete füstgomolyt, illanékony tűzfívért,

495 kígyók fonadéka rögzíti a köröskörül
 futó szegélyt a pajzsa domború körén.
 Ő csatakiáltást hallatott, olyan vadul,
 mint egy dühödt bakkhánszó, szeme félelmetes.
 E férfi ellen harcba szállni merész dolog,
 feni már fogát a kapu előtt a Rettenet.

500 ETEOKLÉSZ: A városvédő Onka Pallasz először is
 akár egy mérges kígyót fiókáitól,
 úgy tartja távol: a férfigógöt gyűlöli.
 Hüperbioszt is kiszemeltem ellene,

505 Oinopsz derék fiát, ki kész, ha kell, a harc
 hevében próbára tenni végzetét.
 Fegyverfogása, elszántsága, külseje
 tökéletes. Hermész hozta őket össze így:
 egyik fél sem kíméli majd a másikat,

510 a pajzsukon meg ellenséges istenek,
 kik összecsapnak: ott a tűzfújó Tüphósz,
 emitt Hüperbiosz pajzsán meg Zeusz atyánk
 áll egyenesen, kezében szikrázik nyila.
 S hogy Zeuszt legyőzték volna, nem volt még olyan.

515 Az istenektől pártfogást így várhatunk:
 velünk vannak a győztesek, velük a vesztesek.
 Ha Zeusz le tudta győzni Tüphósz, akkor talán
 ugyanígy lesz majd e harcoló felekkel is:

519 Hüperbioszt, mint címeréből sejthető,
 520 majd éppen ez a pajzsán levő Zeusz menti meg.

521 KAR: Biztos vagyok benne, hogy aki Zeusz ellenfelét, az utált földi istenség képét a pajzsán hordja –
 egyformán gyűlölik az istenek és az emberek –, annak feje a kapuk előtt porba hull.

KÉM: Így legyen! Én meg az ötödik vezérrel folytatom
 kinek az Északi kapunk elé kell állnia,
 a Zeusz-született Amphión sírjához közel.
 A dárdájára esküszik (mit többre tart
 530 az isteneknél, mindennél drágább neki):
 hogy lakóit durván ki fogja fosztani.
 Eképp üvölt a bájos külsejű kamasz,
 akit hegylakó anya szült, férfias fiú,
 első szakálla nemrégén serkent ki csak,
 535 s dúsán borítja arcát sűrűn nőtt pehely.
 Nem szüzi névhez illő vad haraggal áll
 oda most, és ádáz pillantásokat lövell.
 A kapuk előtt ő is nagyon büszkélkedik:
 540 testét bronzveretű, kerek pajzzsal óvja meg,
 és rajta Szfinx, a városunk gyalázata,
 a szegeccsel ráerősített nyershüsevő
 – fénylőn kimunkált domború ábrázolás –,
 és őalatta hordja az egyik kadmoszit,
 hogy ezt az embert érje a legtöbb nyíllövés.
 545 Ha idáig eljött, a harcot komolyan veszi,
 a hosszú út nehogy felesleges legyen.
 Az arkadiai szomszéd, Parthenopaiosz így
 hálálja meg Argosznak a jó neveltetést:
 bátyáinkra tör – ne segítsék őt az istenek!
 550 ETEOKLÉSZ: Fejükre szálljon vissza minden gondolat,
 adná az ég, istentelen dölyfük miatt,
 és gyalázattal, írmagostul vesszenek!
 Neki is tudok, akiről beszélsz, ellenfelet,
 aki nem büszkélkedik, de mindig tettekre kész,
 555 Aktórt: az előbb kiválasztott fivére ő,
 nem hagyja majd, hogy az öntelt, üres beszéd
 a kapun bejusson és tetézzé még a bajt,
 sem pedig a gyűlölt ragadozó vadállatot
 [ábrázoló ellenséges pajzsot vivőt]
 560 nem engedi be. Hordozója veszte lesz,
 ha záporoznak rá odakint a fegyverek.
 Ha az istenek akarják, valóra válhat ez.
 563 KAR: Szíven üt engem e szó, minden szál hajam égnek áll, amikor istentelen dicsekvésüket hallgatom,
 bár irtanák ki őket az istenek!
 KÉM: De folytatom, ki a hatodik, a legjóravalóbb
 s a legnagyobb erejű: Amphiáraosz, a jós.
 570 Őt a Homoloisz-kapukhoz osztották be, és
 Tüdeuszt, a hőst fennhangon szidalmazza most,
 hogy lázító, felforgató, véreskezű,
 Argoszban ő a bajkeverés nagymestere,
 Erínusz hírnöke, Halál csatlósa, és
 575 Adrasztoznak efféle rossz tanácsot ad,
 s ha tekintetét az édestestvéred felé
 fordítja felfelé, és Polüneikészre néz,
 két részre osztja fel nevét, s úgy hívja őt,
 miközben efféle szavakat szűr át ajkain:
 580 „Tetted talán az istenek kedvére van?
 Jó lesz utódaidnak elmesélni majd,
 hogy feldúltad hazádat, az ottani istenek
 ellen törtél, hadat vezettél ellenük?

Az anyai forrást milyen jog apaszthatja el?
 585 Szülőházád, melyet miattad dárdá vesz
 be, hogyan is lehetne a szövetségese?
 A földjüket testemmel gazdaggá teszem,
 ha mint jós az ellenség földje alatt leszek.
 Hát harcra fel! Dicsón halok meg, jól tudom!”
 590 – bronzfegyverét a jós nyugodtan tartva szólta.
 Kerek pajzsán egyetlen jelvényt sem visel:
 bátor akar lenni, nemcsak annak látszani,
 a termést lelke legmélyéből gyűjti be,
 és onnan szökken szárba a helyes gondolat.
 595 Javaslom, ellene bölcs, derék ellenfelet
 küldj: félelmetes, aki az isteneket tiszteli.
 ETEOKLÉSZ: Ó, jaj, hogy a végzet egyesíthet egy
 jóra való embert s a legalávalóbbakat!
 A világon a legrosszabb dolog a rossz társaság:
 600 gyümölcseit sosem szabad begyűjteni.
 Az elvakultság talajában halál terem.
 Ha istenfélő férfi van együtt egy hajón
 mindenre elszánt, sötét gazemberekkel, úgy
 az istenek utálta fajjal együtt vész az is,
 605 s ha valaki – tisztességes ember is lehet –
 istentelenekkel, idegengyűlölőkkel él,
 együtt pusztul velük, ha nem is érdemli meg,
 s az istenség közös korbáccsal sújtja majd.
 Így ez a jós is – Oiklész fiára gondolok –
 610 józan, istenfélő, igazságos, derék
 és nagy jövődőlő, nem is szándékosan
 keveredett nagyhangú gazemberek közé,
 kik olyan útra lépnek, ahonnan nincsen visszaút,
 s – Zeusz így akarja – magukkal fogják rántani.
 615 Szerintem ő a kaput nem is támadja meg,
 nem mintha gyáva, gyenge lenne, nem, hanem
 mert tudja jól: a harcban el kell vesznie,
 ha teljesül, amit Loxiasz jósvolt neki
 – s ha szóra nyílik ajka, mindig jól beszél.
 620 De mégis, ellene én majd Laszthenészt, a hőst,
 aki nem tűr idegent, a bejárathoz rendelem:
 esze már egy bölcs öregé, de ereje ifjonti még,
 szemvillanása gyors, nem késik karja sem
 ha szúr, mikor csupasz test villan a pajzs alól
 625 – de jó szerencsét a sikerhez isten ad.
 626 KAR: Isteneink, hallgassátok meg imánkat, teljesítsétek szerény kérésünket! Vigyázzatok a városra, és
 a dárdákat fordítsátok a támadók ellen, hadd égjenek Zeusz tüzében!
 KÉM: De folytatom: a hetedik bejárathoz ki áll
 – saját öcséd az! –, és szülőföldjét hogyan
 átkozza el, miféle sorsot szán neki:
 635 bástyánkra hágván, győzelmét hirdetik,
 miközben ajkán zeng a hódító paián,
 s párharcra hív majd: vagy együtt vesztek el,
 vagy élve hagy s a száműzés gyalázatát
 rajtad ugyanúgy száműzetéssel mossa le.
 A hős Polüneikész így kiált, és kéri, hogy
 640 a családot és hazát megóvó istenek
 figyelmesen hallgassák meg fohászait.

Új készítésű, szép kerek pajzsot visel,
 és rajta kettős harci jelvény tündököl:
 egy színaranyból alkotott harcost vezet
 645 egy nőalak, szerényen, méltóságosan,
 Diké, és szól a rávésett betűk szerint:
 „E férfit hazavezetem, visszakapja majd
 az apja városát, palotája termeit”.
 A kintiek haditerve tehát ez ellenünk,
 650 dönts el te is, kit érdemes kiküldened,
 de semmiképp se engem okolj a hírekért,
 te magad dönts el, hogy a várost hogyan oltalmazod.
 ETEOKLÉSZ: Ó, jaj, az istenek gyűlölt bolondjai
 vagyunk mi, Oidipusz szánalmas sarjai!
 655 Ó, jaj nekem, apánk átka most beteljesül!
 De sírni és jajgatni nem helyénvaló,
 zokogásom ettől csak még keservesebb.
 Hogy Polüneikészt – mennyire illik hozzá e név! –
 hová vezeti jelvénye, majd meglátjuk, és
 660 a pajzsára vésett veszettül kérkedő
 arany felirat hogyan kíséri vissza őt.
 Ha Zeusz leánya, a szűz Diké vigyázna rá,
 lelkére és tetteire, visszajönne ő,
 de sem mikor az anyaméh homályából kibújt,
 665 se kisdeden, se serdülőként semmikor,
 és később sem, szakálla serkenésekor
 Diké nem óvta, nem becsülte őt soha.
 Ezért én nem hiszem, hogy éppen most, mikor
 hazája ellen tör, Diké mellette áll,
 670 mert önmagát hazudtolná meg úgy Diké,
 ha elvetemült gazemberen segítene.
 Mindebben én biztos vagyok, s magam fogok
 harcolni vele. Mi is lehet igazságosabb?
 Vezér ellen vezér, fivér ellen fivér
 675 – az ellenségem ellen én állok ki. Hozd
 lábvértemet s nyílzáport álló pajzsomat!
 KAR: Ne legyél dühödben, Oidipusz kedves fia,
 épp olyan, akár ez a nagyhangú, hitvány alak!
 Elég, ha Thébai és Argosz polgárai
 680 mennek majd ölre, mert ez a vér lemosható.
 De ha vérrokon a vérrokonnak lesz gyilkosa,
 e gyalázatra az idő sem hoz tisztulást.
 ETEOKLÉSZ: A bajt, ha szégyen nélkül jön, mit bánom én!
 Hasznot mi már csak halálunktól várhatunk
 685 – szégyenletes rossz dicsőséges nem lehet.
 686 KAR: Mit akarsz, gyermekem? Bár ne vakítana el a dühödt harci kedv! Fojtsd el bűnös vágyadat, amíg
 még lehet!
 ETEOKLÉSZ: A tettet isten sürgeti – repítse hát
 690 jó szél a Kókütosz-folyóig Laiosz
 családját, ezt a Phoibosz gyűlölte fajt!
 692 KAR: Iszonyú vágy mardossa szívedet, keserű gyümölcsöt termő gyilkosságra üz, hogy tiltott vért
 onts!
 695 ETEOKLÉSZ: Szeretett apámnak Átka most beteljesül,
 ki könnytelen, száraz szemmel leülve szól:
 minél előbb halok meg, annál jobb nekem.

- 698 KAR: De te ne sietted azért! Ha tovább élsz, az nem gyávaság! Talán még a fekete viharfelhőbe takart Erínusz is elhagyja a házad, ha az isteneknek áldozol.
- 700 ETEOKLÉSZ: Az istenek rég nem törődnek már velünk csak vesztünkkel ébreszthetünk csodálatot – minek hízelkednénk a végzetünk előtt?
- 705 KAR: Ha eljött is az időd, várj! A daimón szándéka ezután is fordulhat, és csendesebb széllel is eljöhet talán, hogyha ma tombol is még.
ETEOKLÉSZ: Oidipusz átka okozta ezt a tombolást.
- 710 Igazat mondott tehát az éji látomás,
amelyben az apánk öröksége felosztatott!
KAR: Tudom, nem akarsz, mégis hallgass a nőkre most!
ETEOKLÉSZ: Ha mondanák, hogy mit tegyek... de ne hosszasan!
KAR: Ne lépj az útra, mely a hetedik kapu felé vezet!
- 715 ETEOKLÉSZ: Elszánt vagyok. Nem téríthet már el szavad.
KAR: Az isten a győzelmet becsüli, ha gyáva is.
ETEOKLÉSZ: Egy harcos ezt a beszédet nem helyeselheti.
KAR: De saját fivéred vérért vágysz kiontani?
ETEOKLÉSZ: A baj, amelyet az isten ad, el nem kerülhető.
- 720 KAR: Rettegek ettől a családot irtó, istentelen istentől, szülőapjuk Erínuszétól, bajok igaz szavú jövendölőjétől: be fogja tölteni Oidipusz tébolyult elmével mondott dühös átkait, ezt sietteti a gyermekgyilkos viszály.
- 727 Örökölt földjeiket egy idegen osztja el, a szkítháktól származó Vas, s e rideg vagyonosztó szigorúan ítélt: akkora földet ad csak, amennyi a halottaknak is jár, a tágas mezőkből nem jut nekik.
- 734 Ha önnön vérüket kioltva megöli egymást a két fivér, s a por beissza feketére alvadt, egykor vörös vérüket, ki adhat majd megtisztulást? Ki mossa le testüket? Új fájdalom sújtja a házat, s nem múlt el még a régi sem.
- 743 Mert ezért a régi bűnért nyerte el büntetését gyorsan a harmadik nemzedék, azután, hogy Laiosz Apollónnal dacolva – aki háromszor is elmondta a föld köldökén, püthói jósdájában, ha nem marad utána gyermek, megmentheti városát –
- 750 engedett esztelen vágyának és halálos végzetet nemzett magának, az apagyilkos Oidipuszt, aki anyja szent földjén mert vetni, ahonnan sarjadt, s vetése véres gyökeret vert, tévképzet egyesítette nászban a párt.
- 758 Mint tenger hullámai zúdulnak a bajok, alig oszlik el az egyik, máris újabb tornyosul magasra, hármas tarajjal, s habjai még a város tatjára is zúgva csapnak fel, s köztünk csak egy vékony bástyafal áll. Jaj, úgy félek, királyaival együtt elvész a város is!
- 766 Mert a beteljesülő régi átkok alól súlyos a feloldozás, s az átoknak, ha egyszer elhangzott, nem szűnik gyilkos ereje. Előbb-utóbb hajója fedélzetéről tengerbe veti kincseit a földi halandó, kihez túl nagy áldással köszöntött be a boldogság.
- 772 Hiszen melyik embert csodálták ennyire a városunkat lakó tistenek és a főtéren összeseregglő emberek, mint ahogy Oidipuszt tisztelték, amikor megszabadította a földet az emberre vadászó szörnytől?
- 778 De mikor rájött, milyen iszonyú házasságban él nyomorultul, a kint nem tudta elviselni, s megháborodott elmével két szörnyű tette ragadtatta magát: apagyilkos kezével elvette gyermekeinél kedvesebb szemevilágát,
- 785 majd két fiára, származásuk miatt feldühödve, szitkokat szórt, keserves átkokat, hogy vagyonához fegyvervással jussanak. Emiatt rettegek most, hogy beteljesíti a gyorsléptű Erínusz.
- 792 KÉM: Nyugalom, lányok, ne rémülözzetek,
a rabigától megmenekült a városunk.
A nagy emberek hetvenkedése már a múlt.
- 795 Csendes vizekre ért hazánk, hullámtömeg
ezer csapása közt belül nem áll a víz.
Meggvéd a bástya, és óvják a hét kaput
a párviadalokban helytálló harcosok.
Hat kapu előtt a mieink jól küzdenek,
de a hetediket már a hetedik nap szent ura,
800 Apollón vette be: Laiosz ősi végzetét

- betölti ezzel Oidipusz utódain.
- KAR: Mi éri még a városunkat új csapás?
- KÉM: [A város ép. A két egyívású fiú,]
- 805 ezek a férfiak egymás kezétől hulltak el.
- KAR: De kik? Miről beszélsz? Szavaid megijesztenek.
- KÉM: Akkor figyelj rám! Oidipusz utódai...
- KAR: Jaj, én szegény! Előre megjósoltam ezt.
- KÉM: Igen, valóban így igaz: elhullottak, és...
- 810 KAR: Holtan fekszenek? Ez iszonyú, de mondd tovább!
- KÉM: A vérrokon kezek most egymás életét kioltották, egyszerre jött el végzetük, elátkozott fajuk magát irtotta ki.
- Van hát okunk örülni és könnyezni is:
- 815 a városunk szabad, míg ők, a két sereg vezére szkítha karddal, kalapáccsal kivert pengével osztozott az apja birtokán.
- Sírjuk mélyén maroknyi föld jut majd nekik, az apjuk átka könnyörtelenül beteljesül.
- 820 [A város ép. A két egyívású fiú egymást megölte, a föld beitta vérüket.]
- 822 KAR: Ó, te hatalmas Zeusz és ti, városunkat oltalmazó daimónok, akik őrzitek a kadmoszi bástyát! Ujjongjak, örüljek, hogy a városnak nem esett baja, és megmenekült? Vagy inkább a nyomorult kitagadott vezérek balsorsát sirassam, akik nevükhöz híven valóban <„igazán híresen”> és „sok vizsályt keltve” veszték el bűnös szándékaik miatt?
- 832 Oidipusz nemzetségét sújtó sötét és végzetes átok! Szívemet szörnyű hideg dermeszti meg. Kába révületben fakadtam dalra, amint meghallottam, szörnyű halállal halt a két fivér, vérben ázik holttestük: szomorú fuvolahangon szól siratóm, dárदारobaj kíséri.
- 840 Betelt az atyai átok, nem tört meg ereje, s nem múlt el nyomtalanul Laiosz makacs engedetlensége sem. Aggaszt a város sorsa: az isteni jóslat sose gyengül. Jaj, ti hatalmas bánat okozói, megtettétek hát, amit senki se hitt, megtörtént – és nem csak szóban – a siratnivaló szörnyűség.
- 848 Ez magáért beszél, amit a hírnök mondott, ím előttünk. Kétszeres a bánatom, kétszeresen borzasztó a testvérgyilkosság – beteljesült kettős halállal sújtó végzetük. Mit mondhatok? Mi mást: házamba a kínok kínja költözött.
- 854 És most, rajta, kedveseim, előre a jajszők szelén, kezetek innen is, onnan is sújtson fejetekre, halottvivő evezőcsapással, mellyel az Akherónon siklik át a fekete vitorlás szent hajó, melyre nem lép Apollón, nem éri fény, és mindenkit a láthatatlan földre visz.
- 861 [De íme itt jön a két nővér, Antigoné és Iszméné, szomorú kötelességükre, két bátyjukat elsiratni. Szerető szívük mélyéből, úgy látom, mindjárt feltör a testvérhez illő, őszinte zokogás. De siratójuk előtt előbb nekünk kell elzengenünk Erínusz fülsértő himnuszát, majd rá Hádész iszonyú paiánját. Jaj, ti boldogtalan nővérek, fivére miatt ekkora fájdalom még nem ért nőt, mint benneteket! Zokogok, jajgatok értük, színlelés nélkül, szívemből zokogok.]
- 874 FÉL KAR: Jaj, ti esztelenek, jó szóra nem hallgatók, a rosszban makacsul kitartók, a szülői házra szerencsétlenségetekre törtetek.
- 880 MÁSIK FÉL KAR: Nyomorultan, igen, nyomorult halálra leltetek, házatok pusztulására.
- FÉL KAR: Ó, ti palotafal-rombolók, az egyeduralom keserűségét megízlelők, a vassal immár megbékéltetek.
- MÁSIK FÉL KAR: Könnyörtelenül beteljesítette hát az átkokat Oidipusz atyátok hatalmas Erínusze!
- 888 FÉL KAR: Baloldalukon átszúrva fekszenek, átszúrva egy anya szülte oldaluk. Jaj, két nyomorult! A kölcsönös halál átka, jaj!
- MÁSIK FÉL KAR: Átdöfte testüket, jól mondod, átdöfte házukat a kimondhatatlan düh egymás iránt és az atyai átok vizsályt feloldó végzete.
- 900 FÉL KAR: A várost is bejárja a jajgatás, jajong a bástya, jajgat a fiainak örvendő sík mező, és a kincs, ami miatt végzetes vizsályuk kirobbant, az utódok ölébe hull.
- MÁSIK FÉL KAR: Kemény szívvel osztozott meg örökségén a két testvér, jussuk egyforma lett. De békítőjüket gyűlölik szeretteik, ahogy Árészban sincs örömük.

- 911 FÉL KAR: Vasütéstől hevernek így kiterítve, vasütés vár rájuk megint – tudjátok, milyen? Ami a családi sírt tárja ki előttük.
MÁSİK FÉL KAR: Hangos jajszó kíséri őket [a háztól], szívszaggató gyászos sirám, önkéntelen, feltartóztathatatlan, fájdalomtól megtört, szomorú zokogás, s belesajdul a szívem, ahogy a királyi pár miatt törnek elő belőlem a könnyek.
- 922 FÉL KAR: De más is elmondható szegényekről: rengeteg szenvedést okoztak hazánk polgárainak is, és sokan hulltak el miattuk az idevezérelt idegen harcosok közül is.
MÁSİK FÉL KAR: Valamennyi nő közül, akit édesanyjának szólítottak valaha, legnyomorultabb az ő anyjuk: saját gyermekéből lett férjének szülte meg e két fiát, s ez a két egy anya szülte gyermek most egymást ölte meg.
- 933 FÉL KAR: Közös méh gyümölcsei és egymás gyilkosai – nem testvéri sebeket ejtettek örült gyűlölettől égve viszályuk teljében.
- 940 MÁSİK FÉL KAR: A gyűlölet kihuny, életüket a véráztatta föld itta be, most már valóban egy a vérük. Viszályukat a kegyetlen tengeri idegen csillapította le, a tűzben edzett acél, ahogy Árész is szörnyű kegyetlenséggel osztotta ki vagyonukat és teljesítette be az apai átkot.
- 947 FÉL KAR: Íme, elnyerték osztályrészüket szegények a Zeusz adta szenvedésekből, a föld végtelen drága kincsét testük alatt tudhatják.
MÁSİK FÉL KAR: Kínok füzérével koszorúztátok föl nemzetségeket, s a végén, amikor a család fejvesztve menekült volna, vijjogó diadalkiáltásban tört ki az Átok. A Rontás győzelmi jele áll a kapunál, ahol egymásra lesújtott kezük, és legyőzve őket elcsitult az istenség.
- 961 FÉL KAR: Leszúrva szúrtál.
MÁSİK FÉL KAR: Gyilkolva haltál.
FÉL KAR: Dárdával öltél.
MÁSİK FÉL KAR: Dárdája ölt meg.
FÉL KAR: Kínt okoztál!
MÁSİK FÉL KAR: Kínnal fizettél!
FÉL KAR: Halld jajszavam!
MÁSİK FÉL KAR: Nézd, könnyezem!
FÉL KAR: Halott vagy.
MÁSİK FÉL KAR: De öltél.
- 966 FÉL KAR: Jaj!
MÁSİK FÉL KAR: Jaj!
FÉL KAR: A sírás eszemet veszi.
MÁSİK FÉL KAR: A szívem zokog belül.
FÉL KAR: Jaj, te szegény!
MÁSİK FÉL KAR: Jaj, te szerencsétlen!
FÉL KAR: Rokonvéred ölt meg.
MÁSİK FÉL KAR: Rokonvéred ölted.
FÉL KAR: Kétszer kell mondanom.
MÁSİK FÉL KAR: És kétszer látnom.
FÉL KAR: Túl közeli még a fájdalom.
MÁSİK FÉL KAR: A két fivér két teste itt hever.
FÉL KAR: Jaj, bajhozó, iszonyatos Moira, Oidipusz árnya, sötét Erínüsz, hatalmad végtelen.
- 977 MÁSİK FÉL KAR: Jaj!
FÉL KAR: Jaj!
MÁSİK FÉL KAR: Rettenetesen szörnyű látvány volt...
FÉL KAR: ... mikor a száműzetésből visszajött.
MÁSİK FÉL KAR: Meg sem érkezett, s már ölt.
FÉL KAR: Hazatért, de lelkét kiadta már.
MÁSİK FÉL KAR: Kiadta, jaj, igen!
FÉL KAR: És meggyilkolta őt!
- 993 MÁSİK FÉL KAR: Iszonyú kimondani.
FÉL KAR: S éppúgy látni is.
MÁSİK FÉL KAR: Egyforma gyász ér kétszer is.
FÉL KAR: Ezerszer is megkínoz ez.

- MÁSIK FÉL KAR: Iszonyú kimondani.
 FÉL KAR: S éppúgy látni is.
 MÁSIK FÉL KAR: Jaj, bajhozó, iszonyatos Moira, Oidipusz árnya, sötét Erínüsz, hatalmad végtelen.
- 989 FÉL KAR: Tapasztalatból ismered.
 990 MÁSIK FÉL KAR: Te se mástól tudod.
 FÉL KAR: Eljöttél ide...
 MÁSIK FÉL KAR: ... hogy veled a dárdáddal kiállj.
- 983 FÉL KAR: Szegény család!
 MÁSIK FÉL KAR: De nagy csapás!
 FÉL KAR: Ó, mennyi kín ...
 MÁSIK FÉL KAR: Ó, mennyi baj ...
- 995 FÉL KAR: ... kínozza házunkat!
 MÁSIK FÉL KAR: ... gyötri hazánkat!
 FÉL KAR: S legelőbb is engem.
 MÁSIK FÉL KAR: ... s még inkább engem.
 FÉL KAR: Ó, jaj, hogy fájnak kínjaid, uram, [Eteoklész, fővezér]!
- 1000 MÁSIK FÉL KAR: Jaj, nincs ember, ki nálatok többet szenvedett!
 FÉL KAR: Jaj, elvakított benneteket az örület!
 MÁSIK FÉL KAR: Őket hová, milyen földbe temessük el?
 FÉL KAR: Ott, amerre a legtisztesebb.
 MÁSIK FÉL KAR: Apjuk fájdalmára, ömellé.
- 1005 HÍRNÖK: A kadmoszi város népének tanácsa, ím,
 halljátok, mit rendel el, s hogy határozott:
 Eteoklészt, minthogy e földnek mindig jót akart,
 hön szeretett hazája földje fogadja be.
 A városunkat óvta támadóitól,
- 1010 az isteneket tisztelte, feddhetetlenül
 halt meg, ahogy ifjaknak dicső meghalniuk.
 Az egyikükről ezt üzenték énáltalam.
 Az ő fivéré, Polüneikész tetemét viszont
 temetetlenül kell hagyni, a kutyák konca lesz,
- 1015 mert tönkretette volna Kadmosz városát,
 hogyha nem téríti el egy isten a fegyverét.
 E bűn alól feloldozást az istenek,
 kiket sértett, holtában sem adnak neki,
 a városunk ellen idegen hadat hozott.
- 1020 Döntésük az, hogy a fenn köröző madárarajok
 temessék el, e szertartás szégyenítse meg,
 számára sírhalmot emelni is tilos,
 és élesen jajongva siratni sem szabad,
 végső útjára szerettei se kísérik.
- 1025 A kadmosziak tanácsa így határozott.
 ANTIGONÉ: Azt mondom én a kadmosziak vezetőinek,
 ha senki nem hajlandó eltemetni őt,
 én megteszem. A veszéllyel nem foglalkozom,
 és eltemetem fivéremet, nem érdekel,
- 1030 hogy a város ellen hitszegően lázadok.
 Rettenetes a közös méh, miből sorsüldözött
 apától és nyomorult anyától származunk.
 Bár ő nem akarja, bajában osztozzál velem,
 lelkem, hiszen te élsz, a rokonszív már halott.
- 1035 Az ő húsát sem öblösgyomrú farkasok
 nem marcangolhatják – ne higgye senki úgy! –,
 mert én magam fogok neki sírt állítani,
 még akkor is, ha csak nő vagyok, elhantolom,

- földet viszek rá lenruhám redőiben
- 1040 s befedem – biztos lehettek benne, így tesztek!
Ha merész az ember, úgy mindent véghez vihet.
HÍRNÖK: Figyelmeztetek, városunk ellen ne tégy!
ANTIGONÉ: Én is: ne vidd túlzásba a parancsolgatást!
HÍRNÖK: Ha a bajból megmenekült, a nép könyörtelen.
- 1045 ANTIGONÉ: Hát csak legyen. De nem marad temetetlenül.
HÍRNÖK: A hon ellenségének végtisztességet adsz?
ANTIGONÉ: Ha az istenek eddig még nem ítélték el őt...
HÍRNÖK: Amíg e földet nem sodorta veszélybe, nem.
ANTIGONÉ: Csupán a rosszra rosszal válaszolt.
- 1050 HÍRNÖK: De a rosszból egy helyett mindenkinek jutott.
ANTIGONÉ: Az utolsó isten, Erisz lesz így a végszavunk.
Én eltemetem őt. Erre szót ne vesztegess!
HÍRNÖK: Úgy teszel, ahogy gondolod. Én tiltom neked.
- 1054 FÉL KAR: Jaj, ti kevély, nemzetségszűrtő Kérek, Erínuszök, akik Oidipusz fáját kiirtottátok gyökerestül! Mi lesz velem? Mit tegyek? Mit találjak ki? Hogy viselem majd, hogy se siratni, se a sírig kíséreni nem szabad?
- 1060 De a városlakók döntése ijeszt és elrémít, téged rengetegen gyászolnak, de amazt a szegény siratatlant csak nővére panaszdala kíséri. Hogyan is hinné bárki el ezt?
- 1066 Álljon bosszút a város Polüneikész elsiratóin, ne mi!
- 1069 Mi vele megyünk, elkísérjük a sírig, és együtt elhantoljuk. Közösen sújtja e gyász a családot, s a városlakók döntése szerint is mindig más a helyes.
- 1072 FÉL KAR: Mi pedig most övele tartunk, a város és az erkölcs szerint ez a helyes:
- 1074 a boldogok és Zeusz erejével megvédte a kadmoszi várost, hogy le ne rombolják, s egy idegen nép hullámaiban egészen el ne merüljön.

Jegyzetek

16 éltető anyákon, Gaián Athénban az Akropolisz déli lejtőjén maradt ránk a Földanyának a szentélye, ahol mint ifjakat tápláló (*kurotrophosz*) istennőt tisztelték. Thébaiban nem ismeretes kultuszhelye, de a város lakói, akik a földből kikelt harcosok leszármazottainak vallották magukat, különösen közelinek érezhették magukhoz.

24 madarait tápláló jóspap Teiresziasz, aki a trilógia előző két darabjában minden bizonnyal szereplőként is szóhoz jutott. A dráma bemutatása idején elsősorban az égő áldozatokból és állati maradványokból volt szokás jósolni; a madárhangok megfigyelésének módszeréhez jóval ritkábban fordultak.

28 akhájok Argosz a kortárs időkben dór település volt ugyan, de közel a Peloponnészosz-félszigeten élő akhájokhoz. Az argosziakat már Homérosz is gyakran nevezte akhájoknak, így a város akhájként való említését – a szomszédos elhelyezkedésén túl – a dór bevándorlás előtti hērōsz-i viszonyok is indokolhatják.

43-44 pajzsra ölve ... karjukat Az eskü súlyát növeli az áldozati állat vérének megérintése. Hasonlóan súlyos eskü alá csupán a vallási szempontból rendkívüli óvatosságot igénylő gyilkossági perek résztvevői helyezték magukat, akik lábukat vadkan, kos és bika levágott heréire téve tették esküt. Az eskütevő azt mutatta be ezzel, milyen büntetés alá helyezi magát esküjével. A pajzsban felfogott vérről kötött szövetség a korabeli görögöknek félelmetes és idegenszerű szokásnak tűnhetett; Arisztophanész a *Lüszisztratében* parodizálja ki a jelenetet (189 skk).

45 Árész, Ennúó, véres Phobosz Esküt gyakran volt szokás istenhármasra tenni, az eskü erejének növelése céljával. Az itt említett három isten közül az első kettő a katonai kiképzésen átesett ifjak, az ephéboszok esküjében is szerepel; Phobosz, a Félelem vagy Menekülés istene főként pajzsok díszítőjeként ismert (például Héraklész pajzsán), de kultikus tiszteletére is vannak adatok. Árész a tizenkét olümposzi isten közé tartozik, de vad természetével elüt tőlük.

49 koszorút emlékül Személyes emléket – többnyire hajfürtjüket – azok küldtek édesanyjuknak holttestük helyett, akik távol hazájuktól, a temetés reményétől is megfosztva kerültek halálos veszélybe.

50 Adrasztoz szekerére Más mítoszváltozatok szerint Adrasztoz, az argosziak királya (egyben Polüineikész és Tüdeusz apósa) vezeti a Heteket. (Adrasztoz neve “Elkerülhetlent” jelent, vagyis eredetileg halálistenség lehetett, s alakja valószínűleg a mítosz legrégebbi rétegeihez tartozott, melynek akkád és hettita párhuzamai is fennmaradtak.) Aiszkhülosznál alárendelt szerepet játszik, minden bizonnyal azért, mert Amphiaraoz (róla lásd 568-625) jóslata szerint egyedül ő tér haza épségben.

70 Szülőapámnak Átká, erős Erinüsz! Az Átkot (Ara) istenként tisztelték Athénban, templomot is emeltek neki. Oidipusz átkáról és annak okairól majd csak a 722. sor beszél részletesebben. Az Erinüsz alvilági bosszúistenő. A két isten azonosítása alkalmi, és az is rendkívüli, hogy város védelmére kérik őket. Eteoklész kérését azonban eredeti lényüknek megfelelően – tragikus iróniával – mint bosszúistenek teljesítik majd.

104 hazánk ősi istene, Arész Arész kultuszának régészeti nyomain nem maradtak fenn Thébában (a városban leginkább tisztelt isten, Dionüszosz viszont meg sincs említve a darabban), bár a szkholion szerint Arész falát és forrását is tisztelték. Arész amiatt számíthat őshonosnak, hogy az ő szent állata volt az a sárkánykígyó, melynek fogait Kadmosz a megalapítandó város helyén elvetette. A fogakból harcosok keltek ki a szpartoszok, vagyis “vetemények”, akik azonnal egymásnak estek, és a thébiaiak egy része az őt, életben maradt harcostól származtatta magát. Emellett, Arész azért is számíthatott isteni ősnak, mert ő nemzette Aphroditéval Harmoniát, Kadmosz feleségét is.

106 Aranysisakban Arészt mindig sisakkal képzeltek el; hagyományos ábrázolástípusai közül egyedül akkor kerül le fejéről a sisak, amikor Aphrodité ölébe hajtja le fejét.

129 városvédő Állandó jelzőjéhez híven.

131 a halszigonnyal Poszeidón háromágú szigonya, melyet fegyverként is használt.

140 Küprisz, ősanánk Aphrodité, Harmonia anyja, aki Küprosz szigete mellett született meg a tenger habjaiból, melyek Uranosz levágott férfiaságából képződtek a víz felszínén.

145 Lükeiosz isten, legyél a farkasuk Apollón Lükeiosz melléknevének egyik szófejtő magyarázata (a görögök számára sem egyértelmű jelzőt másutt Lükiával vagy a fénnel hozzák összefüggésbe). A szakrális szófejtés célja az, hogy a dolgok elhomályosult eredeti lényegének feltárásával a beszélő mágikus és jóserőhöz jusson (lásd még az 578. sor jegyzetét).

149 Látogeneia “Létó szülötte”, vagyis Artemisz.

164 Onka Athéna föníciai eredetű neve Thébaiban. Szentélye a városkapukon kívül egy dombon állt (lásd még 487).

224-225 Sikert szül ... az Engedelmesség A görög mitológiában nem ismeretlenek az elvont fogalmat megszemélyesítő istenek; a közöttük meglévő ok-okozati kapcsolatot származási viszonyok fejezik ki. Ezzel együtt a Siker és az Engedelmesség máshonnan nem ismert istenségek; ez derül ki a Kar válaszából is. A Megmentő a szkholion magyarázata szerint a Megmentő Zeuszra vonatkozik, de ez az értelmezés – a kifejezés egyedisége miatt – bizonytalan.

273 Dirké patakját és Iszménoszt A Dirké a thébai fellegvár oldalán fakadó patak, az Iszménosz a városfaltól keletre folyó kisebb folyócska (378).

278a Valószínűleg későbbi betoldás; ahogy az előző három sor olvasata is bizonytalan. A győzelem emlékét az ellenségtől zsákmányolt fegyverekből a csatamezőn felállított győzelmi jellel, vagy a templomok falára elhelyezett fogadalmi ajándékokkal örökítették meg.

304 költöztök innen Egy elesett város istenei örökre elhagyhatták a városban felállított szentélyüket.

311 Téthüsz A folyóvíz-istenek Téthüsz és Ókeanosz gyermekei. Poszeidón elsődlegesen a tenger ura, de olykor a szárazföld vizei fölött is hatalommal rendelkezik.

367 az éji beteljesülés A beteljesülés szó kétértelmű, éppúgy, mint a “feloldozó” / “növelő” jelző is. Az előbbit lehet a halálra érteni (így Wecklein), amely a nem kívánt nász fájdalmaitól “oldoz föl”, s lehet a szerelmi beteljesülésre is; ebben az esetben “fájdalmas sikolyokkal” érzékelik el (így a szkholion).

377 Tüdeusz A Trója ellen harcoló Diomédész apja. Hagyományosan kis termetű (erről a dráma szövege hallgat), de ádáz, sőt kegyetlen harcosnak képzelték. Argoszba száműzetése során vetődött el, miután rokongyilkosság miatt el kellett hagynia hazáját, Kalüdónt. Adrasztosz, az argoszi király egy korábbi jóslatra emlékezve (lásd 575), mely azt jövendölte neki, hogy két lányát vaddisznóhoz és oroslánhoz adja majd feleségül, Déipülé nevű lánya kezét öneki, Argeaét pedig Polüneikésznek adta. Egy (valószínűleg korábbi) magyarázat szerint azért azonosította a hősöket a két állattal, mert azok vadságával és elszántságával harcoltak, míg egy későbbi korból fennmaradt (és az előző továbbfejlesztésének tűnő) változat szerint viszont amiatt, hogy pajzsuk jelvényén hordták az állatokat. Az *Iliász* 4.387-400 szerint Tüdeusz egymaga ötven thébai ellenfelét is legyőzte párviadalban, majd amikor lesből rátámadtak, az egyetlen Maión kivételével mindnyájukat megölte. A *Thébaisz* című eposz egyik töredéke szerint Melanipposz megsebesítette Tüdeuszt, aki ettől akkora haragra gerjedt, hogy nemcsak azonnal végzett ellenfelével, hanem az agyvelejét is felfalta (lásd még 414). Egy 6. század közepi vázaképen kivont karddal a kezében támad kegyetlenül Iszménére, a fedetlen keblű thébai forrásistennőre.

377 Proitosz A kapu egy másik testvérgyűlöletről szóló történet emlékét őrzi nevében. Proitosz ikerestvérevel, Akrisziossal ment öltre Argosz trónjáért apjuk halála után. A győztes Akrisziosz száműzte Proitoszt, aki a szomszédos Tirünsznek lett az ura, ahol a küklópszok segítségével hatalmas kövekből építette föl a várát (a Mükéné-kori várak falát ezért hívják a régészeti nyelvben küklópikusnak). A két fivér összecsapása amiatt is nevezetes, hogy ők öltöttek magukra először kerek pajzsot. Gyűlölködésük utódaik nemzedékeiben folytatódott. A thébai kapu onnan kapta nevét Proitoszról, hogy az argoszi hős segített Amphiónnak és Zéthosznak a thébai várfalak felépítésében.

378 az iszménoszi gázlón Az Iszménosz – a 6. századi építkezésekig – a várfalakon kívül folyt. Folyók (és általában határok) átlépése előtt szokás volt jóslatot kérni.

382 Oikleidészt Amphiaraszt, Oiklész argoszi király fiát (lásd 568).

407 Asztakosz kedves fiát Melanipposzt, aki egy mítoszvariáns szerint nem csupán megsebezte Tüdeuszt (vö. 377), hanem egy másik támadóval együtt meg is ölte. Aiszkhülosz szövege egyik verziót sem követi (lásd még 797-8).

412 sárkányfogaktól származnak Lásd a 104. sorhoz írt jegyzetet. A szöveg alapján úgy tűnik, Megareuszt, Kreón fiát leszámítva (478), a többi védő nem a sárkánykígyó leszármazottja, hanem Kadmosz és a föníciaiak utóda.

423 Kapaneusznak Hipponoosz fia, az argoszi Adrasztosz király unokaöccse és Proitosz (lásd 377) távoli leszármazottja.

423 Az Élektra kapu A város délkeleti kapuja (csakúgy, mint az északkeletre helyezett Proitosz-, illetve északnyugati Néiszté-kapu) régészetileg is beazonosítható. Velük szemben, a Homoloisz és az Onkaia, úgy tűnik, inkább csak a kultikus és vallásos képzetek világában létezett, az északi és hetedik kapu valóságos létezése pedig, melyeknek Aiszkhülosz adott nevet, még kétségesebb.

437 Hasznunkra ... fial. Vitatott sor. Egyesek közmondásszerűen értik a mondatot: “egyik haszon szüli a másikat”, vagyis a thébaiak előnyére válik, hogy Kapaneusz elbizakodott szavaival feltárja gondolatai hitványságát, és ebből ered a másik haszon: Zeusz büntetése (Stanley, Wecklein, Fränkel). Mások javítják a szöveget: “ez az elbizakodottság hasznunkra válik” (Keck).

446 A kiadók többsége kirekeszti a sort.

448 Polüphontész Egyike annak az ötven thébainak, aki lesből megtámadja – saját vesztére – Tüdeuszt az *Iliászban* (lásd 377).

458 Eteoklosz A Thébait védő fivér nevére erősen hasonlító névvel rendelkező hős nincs a hét vezér között az Euripidész-féle feldolgozásban és általában alig jelenik meg az irodalmi hagyományban, neve ott szerepel viszont egy

450-es évekből származó argoszi feliraton. Ennek megfelelően vitattott, hogy alakját Aiszkhülosz találta-e ki, vagy tőle független, de később háttérbe szoruló mítikus hőssel van-e dolgunk.

472 A kiadók többsége vagy kirekeszti a sort, vagy lakúnát feltételez utána.

473 Megareuszt Euripidész *Föníciai nők* című darabjában Menoikeusznak hívják Kreón idősebb fiát (öccse, Haimón később Antigoné vőlegénye lesz).

487 Onka Pallaszhoz Az Onka Pallasz (vagy Athéné)-szentély romjait még nem sikerült beazonosítani; általában a város déli (Ógügia néven is emlegetett) kapuja közelében feltételezik. A mítosz szerint itt áldozta föl Kadmosz a városalapítás helyét megmutató tehenet Athénének, akit föníciai szóval nevezett Onkának.

488 Híppomedón Adrasztosz fivére vagy unokatestvére. A Lernából származó nagy termetű hőst Euripidész is óriásnak mondja.

493 Tüphosz Gaia és Tartarosz kígyótestű gyermeke, a Zeusz elleni lázadó gigászok egyike, akit a lázadás leverése után az Etna alá temetett Zeusz. Tüphosz (vagy másképp: Tüphón) és Zeusz küzdelmének témája – egy Olümpiában talált lelet tanúsága szerint – valóságos pajzsot is díszített.

504 Hüperbioszt Máshonnan nem ismert, ahogy Aktór nevű bátyja (555) sem.

528 Amphión Fivérével, Zéthosszal együtt ő rakta le a thébai vár falait. Miközben Zéthosz a szokásos módon kezdte egymásra rakni a kőtöglákat, Amphión megszólaltatta Hermésztől kapott lantját, a kövek megmozdultak, és saját maguktól álltak össze fallá. Az Amphión sírja melletti kapuhoz kisorsolt vezér talán nem véletlenül Zeusszal, Amphión apjával szemben viselkedik kihívóan.

533 hegyen-lakó-anya Atalanté, aki Artemisz követőjeként sokáig élte szűzi vadászéletét, mígnem versenyfutásban – az elébe gurított aranyalma miatt – alulmaradt egy kérésével szemben, akit a különböző mítoszváltozatok többnyire Meleagroszként, ritkábban Híppomedónként vagy Arészként említenek.

536 Nem szűzi névhez illő A Kém “szűz gyermeké”-nek értelmezi Parthenopaiosz nevét; mások inkább “szűzies arcú”-nak szokták.

540 Szfinxet tartja Oroszlántestű szörnyeteg, női fejjel, madárszárnyakkal. Addig szedte áldozatait a thébai polgárok között, amíg Oidipusz meg nem fejtette a rejtvényét. Gyakran fordul elő valódi pajzsokon is címerállatként.

569 Amphiáraosz Adrasztosz, Argosz királyának a sógora. Aiszkhülosz nem említi egy fontos (de a drámai koncentráció szempontjából talán zavaró) mozzanatot vele kapcsolatban. A sereghez felesége, Eriphülé rábeszélésére csatlakozik, akinek előzőleg Polüneikész Harmonia nyakláncát ígerte oda annak fejében, hogy ráveszi férjét a részvételre. Amphiáraosz tisztában volt azzal, hogy a vállalkozás is kudarcba fullad, és maga is oda fog veszni, de egy korábban tett ígérete miatt (ha vitájuk támad, feleségére fogja bízni a döntést) kénytelen volt engedni a kérésnek. Egyúttal meghagyta fiának, Alkmaiónnak, hogy álljon majd bosszút haláláért. Alkmaión később teljesítette apja parancsát.

578 két részre osztja fel nevét “Sok vizsalyú”. A névetimológia igen gyakran jut sorsfejtő szerephez Aiszkhülosz drámáiban.

588 mint jós a föld alatt leszek Amphiáraoszt menekülés közben érte a halál. A Boiótia és Attika határán fekvő Óróposz közelében megnyílt előtte föld, és szekerestül örökre eltűnt a földnyílásban. A csodás eltűnés helyén szentélyt építettek tiszteletére halála után, ahol álomban adott jóslatokat a – főként gyógyulásért – hozzá fordulóknak.

606 idegengyűlölőkkel Az idegenek és vendégbarátok (ugyanaz a szó: a *xenosz* jelölte mindkét csoportot) jogait és tiszteletét maga Zeusz biztosította a görög gondolkodás szerint. Bántalmazásuk a legsúlyosabb bűnök közé tartozott.

618 Loxiasz A “Homályos”: Apollón mellékneve.

620 Laszthenészt Személye ismeretlen az irodalmi hagyományban, maga a név előfordul viszont boiótiai feliratokon. Hutchinson ez alapján elképzelhetőnek tartja, hogy az ő esetében Aiszkhülosz helyi mitológiai hagyományokra támaszkodott.

646 Diké Zeusz lánya (662), az Igazságosság istennője. Kultikus tiszteletben nem részesült, annál fontosabb szerephez jutott a mitológiai, majd az erre épülő filozófiai gondolkodásban. A pajzsra vésett jelenetnek van egy történeti párhuzama is: Athénban egy ál-Athéné vezette vissza száműzetéséből Peiszisztratosz türannoszt (Hérodotosz 1.60.4-5).

690 Kókütosz-folyóig A „siralom folyója” a földről az alvilágba folyik.

691 Laiosz Oidipusz apja.

695 beteljesül A szöveg romlott, mások másként javítják: „fekete” vagy „borzasztó” jelzőre.

773 városlakó Vagy másként értve: a városban oltárral rendelkező.

785 dühösen származásuk miatt A „származás” (*trophosz*) szó a darab egyik kulcskifejezése, melynek egy ettől jelentősen eltérő értelmezése is létezik. Eszerint Oidipusz a nem megfelelő és személyét sértő „gondozás miatt” haragudott meg fiaira (és nem vérfertőző fogantatásuk miatt). A *Thébaisz* című eposzban Oidipusz fiai gúnyból Kadmosz királyi evőeszközeit tették – az öregsége vagy a vaksága miatt – fiai gondozására szoruló apjuk elé. Ennek értelmében az átkot Oidipusz mondja ki, amiatt, hogy gyermekei tiszteletlenül bántak vele. Egy harmadik értelmezés szerint Oidipusz „a felnevelésük miatt” dühös: a rájuk fordított évek hiábavalóságát fájlatva mondja ki átkát.

800 a hetedik nap Minden hónap hetedik napja Apollónnak volt szentelve, s maga az isten is a hetedik napon született.

828 kitagadott Bizonytalan értelmű szó. Rendesen “gyermektelen”-t jelent, de ez a körülmény egyrészt egyikükre sem igaz más mítoszok tanúsága szerint, másrészt az adott helyzetben mellékes is volna: nem emiatt szörnyű a fivérek halála, hanem azért, mert halálukat Oidipusz átka idézte elő, aki ezzel az átkokkal mintegy meg is tagadta őket mint fiait, megfosztotta őket “gyermeki létüktől”. Ami a másik jelentést illeti: a görög költői nyelv ismeri a fosztó képzőnek ezt a tágabb jelentését, de csak figura etymologica-szerű kifejezésekben, emiatt a kiadók egy része ezt az olvasatot sem fogadja el, és megoldhatatlannak tekinti a szöveghelyet.

857 a fekete vitorlás szent hajó Két hajó képe vetül egymásra: Kharón ladikja és az ún. harmincevezős hajó, melyet Thészeusz krétai útjának emlékére küldtek évente ünnepi járatral Déloszba az athéniak. Kharón a holtakat szállította az Akherónon át az alvilágba; a nők siratódalukkal tesznek valami hasonlót (amit egy metafora is erősít: a gyászoló nők a maguk fejverő mozdulatait egy evező ember karcapásaihoz hasonlítják). Thészeusz, Aigeusz király fia egyike volt annak a hét ifjúnak és hét hajadonnak, akiket az athéniak azért voltak kénytelenek emberáldozatul Krétára küldeniük, mert megölték a krétai Minósz király fiát. Thészeusz azonban megölte az elpusztításukkal megbízott Minótauroszt, és ezzel örökre megszabadította hazáját a büntetés alól. Hazafelé menet viszont elfelejtette a gyász jeleként felhúzott fekete vitorlákat fehérre cserélni az örömhír jelzésére, ahogy ebben induláskor megegyezett apjával, emiatt Aigeusz, megpillantva a hazatérők fekete vásznát, bánatában a mélybe vetette magát.

858 melyre nem lép Apollón Mint a Nap és a Fény istene Apollón nem érintkezik az alvilággal.

861-874 A kiadók többsége mint utólagos betoldást kirekeszti a szakaszt, több okból is kifolyólag. Először is, ebben a kardalban ez a rész már a második ún. „anapesztikus felvezető” lenne a 822-831 után. Sirató jellegű kardalokat gyakran készít elő egyfelől a halott első megpillantásakor kétségbeesett tanácstalanságot kifejező, másfelől invokációt tartalmazó „anapesztikus felvezető” (mint például a *Perzsák* 531-547-ben), a kétszeres bevezetés azonban párhuzamok nélküli. Ráadásul, a tényleges siratóénekét ezúttal egy két strófás „lírai bevezető” (848-860) is megelőzi, amelynek végén már a gyászt kifejező testmozdulatokra, a fej verésére is buzdítja magát a Kar. Ezek után különösen váratlan, hogy a Kar, megszakítva a szertartás menetét, egy újabb anapesztikus felvezetőbe kezd, melyben az addig említetlenül hagyott Antigoné és Iszméné megérkezéséről tudósít, a két nővér siratójára készítve föl a hallgatóságot, majd pedig egy újabb váratlan fordulattal előbb a maga siratóját adja elő. De nemcsak a sirató szokásos menetét töri meg ez a második bevezető. Feltűnő az is, hogy a kódexekben később nővéreknek tulajdonított sirató (961-1004) valójában nem mutat olyan jegyeket, melyek egyértelműen a két nővér személyéhez, egymástól eltérő viselkedéséhez lennének köthetők. Az

inverziók és párhuzamok felelgető stílusát az egymás életét kölcsönösen kioltó két fivér tragédiája indokolja, nem pedig a gyászoló nővéreknek azonos helyzetben adott különböző reakciója. Végül, ha megnézzük ennek a második felvezetőnek a darab egészében elfoglalt helyét, világos, hogy a zárójelenet teszi (1005-1078) szükségessé, ahol a két nővér eltérően fogadja majd a Polüneikész eltemetését tiltó rendeletet. Minthogy azonban ennek a zárószakasznak szintén erősen kétséges a hitelessége, ez tovább növeli annak valószínűségét, hogy az ezt előkészítő rész is csupán utólag került a szövegbe (lásd még a zárójelenethez írt megjegyzéseket).

903 az utódok ölébe Az utódok „másokat” kell, hogy jelentsen, és nem „fiaikat”, akik más mítoszokban „Utódok” néven folytatták szülei harcát. Aiszkhülosz verziójában ugyanis nagy hangsúlyt kap (880), hogy a testvérgyilkosság – Laiosz ösbűnének betetőzéseképp – a család teljes pusztulásához vezet.

1005-1078 Sokak szerint a zárójelenetet utólag toldották a darabhoz. A temetési tilalom új konfliktust vezet be (és hagy, ráadásul, megoldatlanul), ami különösen egy aiszkhüloszi trilógia végén, ahol a nemzedékeken átívelő tragédiák sora nyugvópontra szokott érni, nehezen képzelhető el. Ugyanakkor, a hírnöki beszéd nélkül, pusztán a siratóval teljesen logikusan érhetne véget a darab: egyfelől a halottsirató eleve más tragédiák zárlataként is gyakran előfordul (például a *Perzsákban* is), másfelől a két fivér elsiratása jól illeszkedik a Labdakida-nemzetség teljes pusztulását bemutató trilógia cselekményéhez. Gyanút kelthet továbbá az is, hogy ez az egyetlen jelenet a darabban, amelyik nem kettő, hanem három színész játékát igényli. Ezenkívül, a jelenet – nyelvi szinten is megragadható – hasonlóságokat mutat a mítosz euripidészi feldolgozásának befejezésével (*Föníciai nők* 1627-1682), ahol viszont világos előkészítés után éri el a tetőpontját a cselekmény a Polüneikész temetéséről szóló vitában. Euripidész bizonyíthatóan Aiszkhülosz után írta tragédiáját, és az is egyértelmű, hogy a temetési tilalom témáját Szophoklész *Antigonéjából* véve írta meg a maga elképzelése szerint. Minden jel arra mutat tehát, hogy ez a 73 sor az euripidészi mű 410 körüli bemutatója után került a szövegbe, de alighanem csak 386 után, azt követően, hogy a három nagy tragédiaköltő műveit rendszeresen kezdték újrájátszani különböző szereposztásban. A 4. század folyamán ugyanis a színészek versengése vált a legfőbb versenyszámmá a drámai előadásokon, ők pedig – a színészi játék lehetőségeinek megnövelése céljával – gyakran belenyúltak a klasszikusok szövegeibe (jelen esetben Kreón és Antigoné szópárbaját lehetett hálás feladat eljátszani). Ezeknek a változtatásoknak Lükurgosz törvénye vetett véget 323-ban, amely egységesített hivatalos példányok használatát írta elő a színházi versenyeken. A szóban forgó 73 sort azonban ekkorra már biztosan tartalmazta Aiszkhülosz tragédiája, mert a kézirati hagyományban sehol nincs nyoma annak, hogy az ókoriak vitatták volna a jelenet hitelességét. A szöveget eredetinek elfogadó kutatók éppen emiatt is óvakodnak a kirekesztéstől, és a jelenet valamennyi különös vonását inkább Aiszkhülosz írói technikáinak más szempontból is mindig egyedi jellegével magyarázzák. Végül, az sem zárható ki, hogy a jelenleg olvasható záró szakasz az eredeti befejezést szorította ki, mely számunkra nyomtalanul eltűnt.

1005 tanácsa A szövegben egy olyan szó áll (*probuloi*), amelyet Arisztotelész szerint az oligarchikus államok tanácsaira volt szokásos alkalmazni, szemben a demokratikus államok *bulé* kifejezésével, s ugyanilyen névvel látta el a kormányzás feladatát egy tíztagú testület Athénban a 405-ös oligarchikus államsíny előtt is.